

© Christopher Wilton-Stear / AKON

ગ્રામીણ ભારતમાં શૌચાલયના ઉપયોગને ટેકો આપવા માટે વર્તન વિજ્ઞાનનો ઉપયોગ ગુજરાતમાં વર્તન પરિવર્તન દરમિયાનગીરીના તારણો

સારા આરોગ્ય માટે ખુલ્લામાં શૌચનો અંત

સ્વચ્છ ભારત મિશન (SBM) એ ઘરેલુ શૌચાલયોના બાંધકામોને ટેકો આપીને ભારતની ખુલ્લામાં-શૌચક્રિયાની સમસ્યાનું સફળતાપૂર્વક નિરાકરણ કર્યું. જો કે, ગુજરાતમાં, શૌચાલયની સુવિધા ધરાવતા લોકો હંમેશા તેનો ઉપયોગ કરતા નથી. સંશોધન સૂચવે છે કે આ અઘૂરા શૌચાલયના બાંધકામો, શૌચાલયોનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો તે અંગેની ખોટી માહિતી અને ખુલ્લામાં શૌચ કરવા માટે પસંદગીને કારણે હોઈ શકે છે.¹ આ વલણો કર્ણાટક અને બિહારના સર્વેના પરિણામો સાથે સુસંગત હતા.²

2016 માં, અસર મૂલ્યાંકન (3ie) માટે આંતરરાષ્ટ્રીય પહેલ એ વર્તણૂકીય - વિજ્ઞાન માહિતગાર દરમિયાનગીરી શૌચાલયના ઉપયોગમાં સુધારો કરી શકે છે કે નહીં તે સમજવા માટે ગ્રામીણ ભારત પુરાવા કાર્યક્રમમાં પ્રોત્સાહિત શૌચાલયના ઉપયોગનો પ્રારંભ કર્યો હતો. આ કાર્યક્રમમાં ગુજરાત, ઓડિશા, બિહાર અને કર્ણાટકમાં, શૌચાલયના ઉપયોગને પ્રોત્સાહિત કરવા, તેમજ આ દરમિયાનગીરીઓના મૂલ્યાંકન માટે વર્તન પરિવર્તનના અભિગમોનો ઉપયોગ કરનારી દરમિયાનગીરીને મંજૂરી આપવામાં આવી છે. સરેરાશ, આ વર્તન પરિવર્તન દરમિયાનગીરીઓના પરિણામે પોતાની જાતે નોંધાવેલા શૌચાલયના ઉપયોગમાં નાના પરંતુ નોંધપાત્ર વધારા થયા છે.

વિશિષ્ટતા

- ગુજરાતમાં વર્તન પરિવર્તનની દરમિયાનગીરીથી પોતાની જાતે નોંધાવેલા શૌચાલયના ઉપયોગમાં એકલા સ્વચ્છ ભારત મિશન (SBM) દ્વારા જે જોવામાં આવ્યું હતું તેના કરતાં લગભગ 6 ટકા વધુ વધારો થયો છે.
- વર્તન પરિવર્તન દરમિયાનગીરીઓ આરોગ્ય અધિકારીઓને સંપર્ક કરવું મુશ્કેલ હોય તેવા સમુદાયોમાં શૌચાલયના ઉપયોગને પ્રોત્સાહન આપવાનું ચાલુ રાખવામાં મદદ કરી શકે છે.

© Christopher Wilton-Steer / AKDN

સ્થાનિક વર્તન પરિવર્તન માટેના દરમિયાનગીરીઓની રચના

3iE દ્વારા આધારભૂત દરમિયાનગીરીઓએ શૌચાલયના ઉપયોગના વર્તનને લક્ષ્ય બનાવ્યું. દરમિયાનગીરીઓથી વિપરીત જે સારી અથવા સેવાની પરવાનગીને વિસ્તૃત કરે છે, વર્તન પરિવર્તન દરમિયાનગીરી લોકોની ટેવો અને વલણને પ્રભાવિત કરવાનો પ્રયાસ કરે છે (કોષ્ટક 1).

3iE ની ચાર વર્તન પરિવર્તન દરમિયાનગીરીઓ, શાખાઓવાળા લોકો દરેક રાજ્યમાં તેનો ઉપયોગ

કેમ ન કરવાનું પસંદ કરે છે તે કારણોને ધ્યાનમાં લેવા માટે અનન્ય રીતે બનાવવામાં આવી હતી. વધતા જતા શૌચાલયના ઉપયોગમાં વર્તનની પરિવર્તનશીલ અભિગમની અસરકારકતાને સમજવા માટે, સંશોધનકારોએ ગામડાઓમાં શૌચાલયના ઉપયોગની તુલના કરી હતી જે ગામડાઓમાં પશુચિકિત્સાના ઉપયોગમાં હસ્તક્ષેપમાં ભાગ લેતા હતા - બંને હસ્તક્ષેપ પહેલાં અને પછી.

આનાથી તેમને નિયંત્રણ ગામોમાં (જે SBMના કારણે હતા) શૌચાલયના ઉપયોગમાં વધારાની તુલના કરવાની મંજૂરી આપી હતી, જેમાં હસ્તક્ષેપના ગામોમાં વધારો થયો હતો. અગાઉના સમયમાં જે જોવામાં આવ્યું હતું તેનાથી બાદમાં કોઈપણ વધારો, તે દરમિયાનગીરીની અસર છે. સંશોધનકારોએ પોતાની જાતે નોંધાવેલા શૌચાલયના ઉપયોગમાં પરિવર્તન અને ઘરેલુ શૌચાલયોની અવલોકન સ્થિતિની તપાસ કરી.

કોષ્ટક 1: વર્તન પરિવર્તન અને વર્તન વિનાના ફેરફારના દરમિયાનગીરીની તુલના

વર્તન પરિવર્તન હસ્તક્ષેપ ઉદાહરણ	બિન-વર્તન પરિવર્તન દરમિયાનગીરીનું ઉદાહરણ
લોકોને શૌચાલયનો ઉપયોગ કરવાની યાદ અપાવવા માટે સમુદાયના નેતાઓનું એક જૂથ SBM છબીના રંગબેરંગી ભીંતચિત્રોની શ્રેણીબદ્ધ કરે છે.	BPL પરિવારોને દુકાનોમાંથી અનાજ એકત્રિત કરવા ગ્રીન રેશનકાર્ડ આપવામાં આવે છે.
	જિલ્લા આરોગ્ય અધિકારીઓ ગ્રામીણ વિસ્તારો માટે ગટર વ્યવસ્થાની યોજનાઓ બનાવે છે.
સમુદાયની મીટિંગમાં, સહભાગીઓ પડોશીઓના વિડિઓઝ જુએ છે જે નિયમિતપણે શૌચાલયનો ઉપયોગ કરે છે અને તે વિશે ચર્ચા કે કેમ તે તેઓને કેમ પસંદ કરે છે.	

ગુજરાતમાં દરમિયાનગીરી

ભાગ લેતા ગામો માટે વર્તન પરિવર્તન હસ્તક્ષેપની રચના કરવા માટે ભાવનગર જિલ્લા આરોગ્ય અધિકારીઓ સાથે કોસ્ટલ સેલિનીટી પ્રિવેન્શન સેલ, અપવર્ડ સ્પિરલ અને લંડન સ્કૂલ ઓફ હાઈજિન એન્ડ ટ્રોપિકલ મેડિસિનએ નજીકથી કામ કર્યું હતું. પ્રથમ, ટીમે કાર્યક્રમના ભાગ લેનારાઓને લોકો શા માટે શૌચાલયનો

ઉપયોગ કરે છે અથવા તેનો ઉપયોગ કરતા નથી તે કારણો ઓળખવા કહ્યું. આગળ, ટીમે આ કારણોને ધ્યાનમાં લેવા વર્તન પરિવર્તનની તકનીકોને ઓળખી. અંતે, ભાગીદારોએ આ અભિગમો સાથે જોડીને 5 સ્ટાર ટોઇલેટ ઝુંબેશ હસ્તક્ષેપ (કોષ્ટક 2) વિકસાવવા માટે. શૌચાલયના ઉપયોગ, ગીતો, 5-સ્ટાર

શૌચાલયોના મોડેલો, ખાડાઓનો ઉપયોગ કરવા માટેની ટૂંકી સૂચનાત્મક ફિલ્મો, શૌચાલય દ્રષ્ટિ બોર્ડ, એક ખાતર અનુમાન લગાવતી રમત અને જીવન-કદના ખાડા-ભરણ પ્રદર્શનને હસ્તક્ષેપ દ્વારા લાગુ કરવામાં આવેલી સમુદાય પ્રવૃત્તિઓ. પ્રવૃત્તિઓ લાગુ કરવા ટીમે બે દિવસીય 'ફેર' ફોર્મેટનો ઉપયોગ કર્યો હતો.

કોષ્ટક 2: શૌચાલયનો ઉપયોગ ન કરવાના કારણો અને ગુજરાતમાં તેઓને કેવી રીતે સંબોધવામાં આવ્યા છે

શૌચાલયના ઉપયોગ સામેનું કારણ (સમુદાય દ્વારા આપવામાં આવ્યું)	વર્તન પરિવર્તન તકનીકનો ઉપયોગ	બિન-ઉપયોગના કારણોને ધ્યાનમાં લેવા માટે દરમિયાનગીરી પ્રવૃત્તિ
શૌચાલયોનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો તેની ખોટી માહિતી	શૌચાલયોનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો તે અંગેના વ્યવહારુ જ્ઞાન સાથે સહભાગીઓને પ્રદાન કરો	પૂર્ણકાર્યના શૌચાલયના ખાડોનું સ્ટેડ જોયા પછી, લોકોને ખાડો ભરવામાં કેટલો સમય લાગે છે તે અનુમાન કરવા માટે પૂછવામાં આવ્યું અને તેમને કેવી રીતે ખાલી કરવું તે અંગેના સૂચનો આપવામાં આવ્યા.
ખુલ્લામાં શૌચ માટે પ્રાધાન્ય	શૌચાલયના ઉપયોગને પ્રોત્સાહન આપતા સામાજિક ધોરણો બનાવો	અભિયાન માટે એક ગીત બનાવવામાં આવ્યું હતું જેણે દરમિયાનગીરીનો મુખ્ય સંદેશ આપ્યો: વિશ્વ વધુ સ્માર્ટ બની રહ્યું છે, લોકો વધુ સ્માર્ટ બની રહ્યા છે, તેથી, શૌચાલયનો ઉપયોગ કરો.
શૌચાલય બાંધવામાં આવ્યાં નથી	ઘરેલુઓને શૌચાલયના સૌંદર્ય શાસ્ત્રમાં રોકાણ કરવા પ્રોત્સાહિત કરો	યથાર્થ વાસ્તવિકતાનો અનુભવ ગોઠવવામાં આવ્યો હતો જેથી લોકો પ્રકાશ, હવાની અવરજવર અને કલર કરેલ અથવા ટાઇલ્સ વાળી દિવાલો સ્વચ્છ શૌચાલયમાં પ્રવેશવા જેવું લાગે છે તેનો અનુભવ કરી શકે.

વર્તન પરિવર્તન દરમિયાનગીરીઓ પોતાની જાતે નોંધાવેલા શૌચાલયના ઉપયોગમાં સુધારો કરે છે

તમામ હસ્તક્ષેપની પ્રવૃત્તિઓ અમલમાં મૂક્યા પછી, સંશોધન ટીમે પોતાની જાતે નોંધાવેલા શૌચાલયના ઉપયોગ પરના દરમિયાનગીરીની અસરનું મૂલ્યાંકન કર્યું.

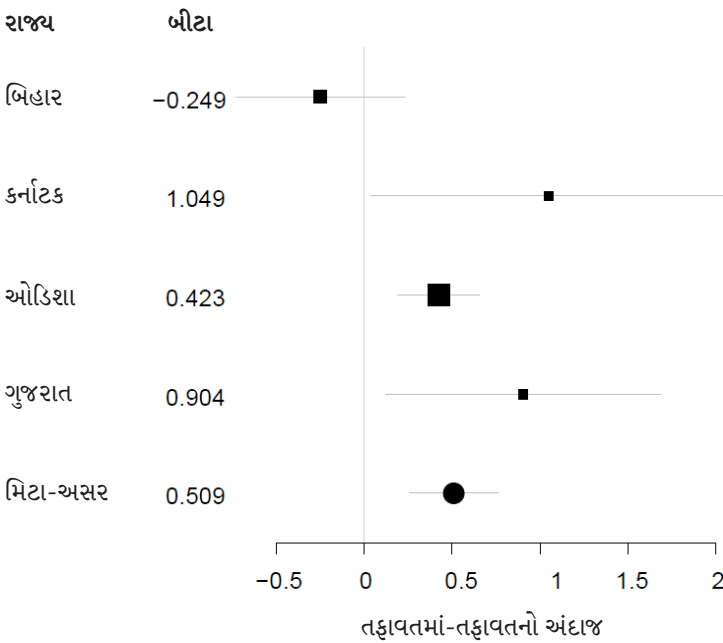
હસ્તક્ષેપના ગામોમાં, પોતાની જાતે નોંધાવેલા શૌચાલયના ઉપયોગમાં લગભગ 15 ટકાનો વધારો થયો છે; નિયંત્રણ ગામોમાં, તે 9 ટકાના પોઇન્ટથી વધ્યો છે. આ 6 ટકા પોઇન્ટનો તફાવત સૂચવે છે કે વર્તન પરિવર્તન દરમિયાનગીરીઓ

SBM પ્રયત્નો (કોષ્ટક 3) ની બહારના પોતાની જાતે નોંધાવેલા શૌચાલયના ઉપયોગમાં સાધારણ સુધરેલી છે. ઘરનાં શૌચાલયોની અવલોકન સ્થિતિમાં કોઈ ખાસ ફેરફાર થયો નથી.

અપાર સાંસ્કૃતિક અને સામાજિક-આર્થિક મતભેદો હોવા છતાં, ગુજરાતમાં થયેલા અભ્યાસના તારણો ઓડિશા અને કર્ણાટકના પરિણામો સાથે સુસંગત હતા. ચાર વર્તન બદલાતી દરમિયાનગીરીઓ, જ્યારે સામૂહિક

રીતે ધ્યાનમાં લેવામાં આવે ત્યારે, સાધારણ સુધારેલ પોતાની જાતે નોંધાવેલા શૌચાલયના ઉપયોગ (આકૃતિ 1). આ શોધ સૂચવે છે કે વર્તન પરિવર્તન દરમિયાનગીરીઓમાં સમગ્ર ભારતમાં અસરકારક રીતે શૌચાલયનો ઉપયોગ વધારવાની સંભાવના છે. જોકે, બિહારમાં કોઈ ખાસ બદલાવ આવ્યો નથી. બિહારના સહભાગીઓએ સમજાવ્યું કે તેમને લાગ્યું કે શૌચાલયો બિનઆરોગ્યપ્રદ અને અસુવિધાજનક છે.³

આકૃતિ 1: પોતાની જાતે નોંધાવેલા શૌચાલયના ઉપયોગ પરના હસ્તક્ષેપની અસરો (મોટા મૂલ્યો ઉપયોગમાં વધારો દર્શાવે છે)

કોષ્ટક 3: કેવી રીતે હસ્તક્ષેપથી પોતાની જાતે નોંધાવેલા પ્રયોગશાળાના ઉપયોગમાં ફેરફાર થયો

હસ્તક્ષેપ ગામ સ્વ-રીપોર્ટ શૌચાલયનો ઉપયોગ	પોતાની જાતે નોંધાવેલા શૌચાલયના વપરાશમાં ગામ પરિવર્તનને નિયંત્રિત કરો	વર્તન પરિવર્તનની દરમિયાનગીરીની અસર
15%	9%	6%

ગુજરાતને ખુલ્લામાં શૌચ મુક્ત રાખવું

અમે બતાવીએ છીએ કે વર્તણૂકીય-વિજ્ઞાનથી માહિતગાર દરમિયાનગીરી પોતાની જાતે નોંધાવેલા શૌચાલય ઉપયોગમાં વધારો કરી શકે છે, પછી ભલે તેઓ ઘરેલુ શૌચાલયના અવલોકન કરેલી સ્થિતિમાં ફેરફાર ન કરે. SBMની યાદગાર સફળતાને ધ્યાનમાં રાખીને, વર્તણૂકીય પરિવર્તન દરમિયાનગીરીઓમાં

શૌચાલયના ઉપયોગમાં લાભ મેળવવાની સંભાવના છે, ખાસ કરીને કોવિડ -19 વૈશ્વિક સ્વાસ્થ્ય સંકટ સંદર્ભમાં. વહેંચાયેલ જગ્યાઓના ઉપયોગ દ્વારા કોવિડ-19 ના ફેલાવા વિશે આરોગ્ય સંદેશા વ્યવહાર જાહેર શૌચાલયના ઉપયોગને નિરાશ કરી શકે છે.⁴ વર્તન પરિવર્તન દરમિયાનગીરીઓ ઓછી

કિંમતે, સહાયક સાધનો છે જેનો ઉપયોગ આ અપેક્ષિત ઘટાડા સામે લડવા માટે થઈ શકે છે. જ્યારે મૂલ્યાંકનનાં પરિણામો સૂચક છે, સ્વતંત્ર-શૌચ-મુક્ત ગામોને જાળવવા અને કાયમ માટે ખુલ્લામાં શૌચ દૂર કરવા માટે વર્તન પરિવર્તન દરમિયાનગીરીઓ મૂલ્યવાન હોઈ શકે છે.

© Christopher Wilton-Steer / AKDN

શીખવાના સારાંશ વિશે

આ સંક્ષિપ્ત નોંધમાં ચાર સમૂહ-રેન્ડમાઇઝ્ડ ટ્રાયલ્સના તારણોનો સારાંશ આપવામાં આવે છે જે ઓડિશા, ગુજરાત, બિહાર અને કર્ણાટકના શૌચાલયના ઉપયોગ પરના વર્તન પરિવર્તન દરમિયાનગીરીઓના પ્રભાવની આકારણી કરે છે. ઓક્સફોર્ડ પોલિસી મેનેજમેન્ટ, સ્વિસ ફેડરલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ એક્વેટિક સાયન્સ એન્ડ ટેકનોલોજી (EWAG), એમરી યુનિવર્સિટી, અને લંડન સ્કૂલ ઓફ હાઇજીન એન્ડ ટ્રોપિકલ મેડિસિન દ્વારા આ

ચાર ટ્રાયલ હાથ ધરવામાં આવ્યા હતા, અને રૂરલ વેલ્ફેર ઇન્સ્ટિટ્યૂટ, ભારતીય જન આરોગ્ય સંસ્થા દ્વારા અમલમાં મૂકવામાં આવ્યા હતા. ગાંધીનગર (IIPHG), વોટર એઇડ ઇન્ડિયા અને વર્લ્ડ વિઝન ઇન્ડિયા.

ગ્રામીણ ભારત પુરાવા કાર્યક્રમમાં શૌચાલયના વપરાશ 3ie દ્વારા સંચાલિત કરવામાં આવે છે અને બિલ અને મેલિન્ડા ગેટ્સ ફાઉન્ડેશન દ્વારા ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવે છે. વધુ માહિતી માટે,

કૃપા કરીને <https://www.3ieimpact.org/our-work/water-sanitation-and-hygiene/promoting-latrines-use-rural-india-evidence-programme> ની મુલાકાત લો.

આ સંક્ષિપ્ત નોંધ જેન હેમમેકર અને ચાર્લોટ લેને લખ્યું હતું, તેઓ બધી સામગ્રી, ભૂલો અને અવગણના માટે સંપૂર્ણપણે જવાબદાર છે. આની ડિઝાઇન આકર્ષક ગુમા અને અનુષ્ઠી ગાંગુલી દ્વારા કરવામાં આવી હતી.

અંતની નોંધો

¹ શ્મિટ, W-P, ચૌહાણ, કે, ભાવસાર, પી, યાસોબંત, એસ, પટવર્ધન, વી, ઑંગર, આર, માવલંકર, ડી, સક્સેના, ડી અને કર્દિસ, વી, 2020. ગ્રામીણ ભારતમાં શૌચાલયના ઉપયોગ પરના વર્તન પરિવર્તનની દખલની અસરના પરીક્ષણ માટે ક્લસ્ટર-રેન્ડમાઇઝ્ડ ટ્રાયલ: પરિણામો અને પદ્ધતિસરની વિચારણા. BMC જાહેર આરોગ્ય 20(1), pp.1–16.

² અપ્રકાશિત પરિણામો.

³ અપ્રકાશિત અહેવાલ.

⁴ લેન, સી, પાટુઆ, એસ અને કેરુસો, બી, 2020. ગ્રામીણ ભારતમાં શૌચાલયના ઉપયોગને પ્રોત્સાહન આપવા વર્તણૂકીય-વિજ્ઞાનના ઉપયોગની માહિતી દ્વારા સૂચનો: એક તારણોનું સંશ્લેષણ.

ઇમ્પેક્ટ ઇવેલ્યુએશન માટે આંતરરાષ્ટ્રીય પહેલ (3ie) એ આંતરરાષ્ટ્રીય અનુદાન-નિર્ધારિત NGO છે જે પુરાવા-જાણકાર વિકાસ નીતિઓ અને કાર્યક્રમોને પ્રોત્સાહન આપે છે. અમે શું કામ કરીએ છીએ, કોના માટે, કેવી રીતે, કેમ અને કયા ખર્ચે કામ કરીએ છીએ તેના ઉચ્ચ-ગુણવત્તાવાળા પુરાવાને ભંડોળ બનાવવા, ઉત્પાદન અને તેનું સંશ્લેષણ કરવામાં વૈશ્વિક નેતા છીએ. અમારું માનવું છે કે વધુ સારા અને નીતિ-સંબંધિત પુરાવાઓનો ઉપયોગ વિકાસને વધુ અસરકારક બનાવવામાં અને લોકોના જીવનમાં સુધારવામાં મદદ કરે છે.

3ie's ના લર્નિંગ સંક્ષિપ્તમાં વધુ માહિતી માટે, સંપર્ક કરો info@3ieimpact.org અથવા અમારી વેબસાઇટ ની મુલાકાત લો.

[3ieimpact.org](https://www.3ieimpact.org)

@3ieNews

/3ieimpact

3ieimpact

/company/3ieimpact

/3ievideos

જૂન 2021